

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ
ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA A LA RONDA DE
SANT ANTONI, 2-106
DISTRICTE DE L'EIXAMPLE/CIUTAT VELLA
BARCELONA (BARCELONÈS)**

CODI: 034/18

Exp.: R/N 470 K121-NB 2018/1-21776. Del 9 al 23 d'abril de 2018

**Promotor:
BARCELONA D'INFRAESTRUCTURES
MUNICIPALS S.A.**

**Arqueòleg director:
Emiliano Hinojo García**

Barcelona, abril 2018

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA	PÀG. 02
2. INTRODUCCIÓ	PÀG. 03
3. SITUACIÓ GEOGRÀFICA I CONTEXT GEOLÒGIC	PÀG. 04
4. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS	PÀG. 05
5. PROGRAMA D'ACTUACIONS I METODOLOGIA	PÀG. 18
6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I RESULTATS OBTINGUTS	PÀG. 19
7. CONCLUSIONS	PÀG. 21
8. BIBLIOGRAFIA	PÀG. 22

ANNEXOS

ANNEX 1.- INVENTARI FOTOGRÀFIC

ANNEX 2.- PLANIMETRIA

1. FITXA TÈCNICA

Intervenció: Ronda de Sant Antoni, 2-106

Municipi: Barcelona

Comarca: Barcelonès

Tipus de jaciment: Urbà

Cronologia: Època medieval-contemporània

Propietat: Pública

Coordenades UTM 31N/ETRS89: X 430020.5 / Y 4581156.3 i X 430100.3 / Y 4581870.3

Tipus d'intervenció: Preventiva

Número d'Expedient: R/N 470 K121-NB 2018/1-21776

Codi Servei d'Arqueologia de Barcelona: 034/18

Promotor: Barcelona d'Infraestructures Municipals, S.A.

Motivació: La intervenció arqueològica ve motivada pel projecte executiu de remodelació de la Ronda de Sant Antoni, entre el carrer de Comte d'Urgell i la plaça de la Universitat, en els districtes de l'Eixample i Ciutat Vella. En aquesta fase del projecte es va plantejar un pla de cales informatives per poder localitzar les estructures soterrades del metro, i comprovar la seva futura afectació durant l'execució del projecte. Davant la possibilitat que els treballs poguessin afectar estructures arqueològiques relacionades amb la muralla medieval i els baluards d'època moderna de Barcelona, l'Ajuntament condicionà el permís d'obra a la realització d'un seguiment i control arqueològic mentre duressin aquests treballs. En aquest sentit, cal dir que els resultats han sigut negatius pel que respecta a la documentació de restes arqueològiques.

Direcció de la intervenció arqueològica: Emiliano Hinojo García

Planimetria: Emiliano Hinojo García

Dates: entre els dies 9 i 23 d'abril de 2018

2.-INTRODUCCIÓ

La present memòria fa referència als treballs i resultats de la intervenció arqueològica preventiva efectuada a la Ronda de Sant Antoni, 2-106 de la ciutat de Barcelona (Barcelonès), en els districtes de l'Eixample i Ciutat Vella.

Els treballs arqueològics es varen efectuar entre els dies 9 i 23 d'abril de 2018, sota la direcció de l'arqueòleg Emiliano Hinojo García, tal i com es disposa a la corresponent resolució amb número d'expedient R/N 470 K121-NB 2018/1-21776 del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, signada amb data de 13 d'abril de 2018, i segons el procediment establert en l'article 14 i següents del Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

El finançament dels treballs ha anat a càrrec del promotor de les obres, l'empresa pública municipal BARCELONA D'INFRAESTRUCTURES MUNICIPALS, S.A. L'obra en general la va dur a terme l'empresa constructora Construcciones y Rehabilitaciones Vicenç, S.L., que s'encarregava del suport a l'arqueologia en qüestions de seguretat, maquinària i extracció de terres.

Els treballs s'emmarquen dins del "Projecte executiu de remodelació de la Ronda Sant Antoni entre el carrer del Comte Urgell i la Plaça Universitat, als districtes de l'Eixample i Ciutat Vella". La present actuació, prèvia a l'inici de les obres de remodelació de la ronda, inclou l'excavació de quatre cales informatives per localitzar-ne les estructures soterrades de l'estació del metro de Sant Antoni i, d'aquesta forma, comprovar la seva futura afectació durant l'execució del projecte.

L'objectiu que es plantejava en aquesta intervenció era documentar l'estratigrafia del subsòl i delimitar la presència de restes arqueològiques que podien aparèixer i quedar afectades pel nou projecte constructiu. En principi l'excavació d'aquestes rases podia afectar la superfície que ocupaven diferents elements de la muralla medieval i els baluards d'època moderna de Barcelona. En aquest sentit, cal dir que els resultats han sigut negatius pel que respecta a la documentació de restes arqueològiques.

El projecte d'intervenció i la supervisió dels treballs han estat realitzats pel Servei d'Arqueologia de Barcelona. El codi de la intervenció és el 034/18.

3.- SITUACIÓ GEOGRÀFICA I CONTEXT GEOLÒGIC.

La present intervenció s'ha dut a terme al subsòl de la via pública, entre les números 2-106 de la Ronda de Sant Antoni de Barcelona (Barcelonès) i, en concret, a una zona de l'Eixample limítrofa amb Ciutat Vella. Es tracta d'un indret colmatat amb el reblert dels fossats de la muralla medieval i moderna de Barcelona.

Les seves coordenades UTM 31N/ETRS89 són: X 430020.5 / Y 4581156.3 i X 430100.3 / Y 4581870.3. L'alçada sobre el nivell del mar, segons fonts del Departament d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona, oscil·len entre 12.50 m al sector més proper al carrer Comte Urgell i 13.40 al costat del carrer Tamarit.

A nivell general, la ciutat de Barcelona es situa entre els deltes dels rius Besòs i Llobregat, ocupant la planícia o plataforma suaument inclinada cap al mar Mediterrani, que enllaça progressivament cap al nord-est amb el vessant marítim de la Serra de Collserola, on es troba el Tibidabo com el punt més alt (512 m). El relleu del Pla de Barcelona es veu alterat en dues grans zones: d'una banda, pels turons situats entre Horta i Sarrià (turó de la Peira, turó de la Rovira, el Carmel, la Creueta, el Putxet i Monterols). D'altra banda, al costat marí al sud de la ciutat, s'alça la muntanya de Montjuïc (189 m), acompanyada per una sèrie d'elevacions menors, algunes d'elles gairebé desaparegudes per la progressiva urbanització de la ciutat.

Barcelona presenta una notable varietat de litologies al seu subsòl, conflueixen roques i sòls de diversa edat i origen geològic. A nivell general, se situa geològicament en una depressió formada a causa de l'extensió neògena del marge occidental del mar Catalano-Balear. El subsòl de Barcelona està constituït per un substrat pre-quaternari, que comprèn els massissos de Collserola i els serrats de la Rovira; els sediments miocens de Montjuïc i de Barcelona, i les margues i sorres pliocenes, recobert per formacions d'edat quaternària, integrades per la planícia de peudemont del Pla de Barcelona i els deltes dels rius Besòs i Llobregat (VENTAYOL, 2002).

Pel que fa al sector de la Ronda de Sant Antoni, aquest es localitza a la part baixa de la plana de peudemont de la ciutat, en un sector originàriament planer, amb una suau pendent en direcció est, és a dir, cap a Ciutat Vella. El solar que ocupa actualment el mercat de Sant Antoni, era creuat per l'antiga riera de Magòria, que entrava per la cantonada de Borrell-Tamarit, i sortia per la diagonal oposada, cap al carrer de Sant Antoni Abat. Aqueta riera procedia de la part alta de Barcelona, però tenia l'afluent de la riera de Valldonzella, procedent del sector de Plaça Espanya. Amb la construcció del sistema defensiu fou desviada per l'actual avinguda Josep Tarradellas.

4.- ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

Les perspectives arqueològiques que ofereix l'indret objecte de la present intervenció, s'emmarquen en la conjuntura del propi interès arqueològic i la rellevància històrica que presenta aquest sector de la ciutat. Donat l'interès de l'indret trobem fonamentades les previsions sobre la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament com a seguiment de la intervenció urbanística.

Aquest lloc es troba relacionat amb un sector històric molt important per a Barcelona. El *Projecte d'Intervenció Arqueològica* correspon al procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que puguin veure's afectades per l'actuació urbanística, amb l'objectiu que marca la llei 9/93 del patrimoni cultural català i el Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

D'una manera molt resumida, podem dir que el lloc que ens ocupa té un alt interès històric i arqueològic ja que:

1. Es troba dins una de les zones pertanyent a l'ager de la ciutat romana, i a tocar d'una de les vies tradicionals d'accés a la ciutat romana, el carrer de l'Hospital i la seva prolongació amb el carrer de Sant Antoni Abat
2. Via sepulcral romana (Carrer de l'Hospital). L'actual carrer de l'Hospital/Sant Antoni Abat es correspondria amb l'antic traçat de la via romana que en direcció a Tàrraco sortia de la porta sud de la colònia romana de Bàrcino. L'esmentat eix viari s'orientava cap a l'oest i s'endinsava en direcció al barri del Raval, pels actuals carrers de la Boqueria i de l'Hospital, tot passant per l'actual plaça de Sant Agustí Nou. Les darreres intervencions arqueològiques realitzades a la unió del carrer de l'Hospital amb la plaça de Sant Agustí Nou han permès documentar l'eix viari romà occidental, a partir de la localització de monuments funeraris, els quals, en època romana, s'ubicaven als costats dels camins d'entrada a la ciutat. L'any 1988, a l'alçada de la plaça de Sant Agustí Nou es va localitzar un primer mausoleu d'època alt-imperial (S. II dC). Un segon mausoleu es va documentar al núm. 26-30 del carrer de l'Hospital amb un total de 6 inhumats, així com diverses estructures perfectament orientades amb l'eix viari oest, i una cronologia compresa entre els segles I i IV dC.

En altres punts del carrer Hospital s'han localitzat trams de la calçada romana. Una primera intervenció a la dècada dels 1990's, a sota dels fonaments d'una de les cases del carrer Hospital núm. 144, van permetre documentar un petit tram

de la calçada romana, amb una orientació est-oest, la mateixa que el carrer Hospital. L'any 2009 en el número 140-142 del mateix carrer, es van documentar la continuació de la calçada romana localitzada al núm. 144 del carrer Hospital. La infraestructura viària es documentà amb 2,6 m. d'amplada i 3,27 m. de llargada; fet que feu pensar que s'estaria al davant de la part central de la via tal com indicaria el fet de no haver documentat cap dels dos límits. En el cas de l'excavació Hospital 144 sí que es va poder documentar el límit nord format per un mur d'uns 0,50 m. d'amplada.

Malgrat l'absència de material associat a l'estructura i a les argiles que l'amortitzen, la intervenció dels anys 90 oferí materials que permeteren acotar la construcció de la via cap a finals del segle I aC. i una reparació cap el segle III dC.

Durant les darreres intervencions realitzades al mercat de Sant Antoni, i per tant a tocar del present projecte, es va localitzar un nou tram d'aquesta via sepulcral romana (segle I dC).

3. Es troba al límit oest de l'antic barri del Raval, urbanitzat ja des d'època medieval.
4. Forma part de l'àrea d'ampliació de la ciutat medieval, amb una proximitat evident al tancament de muralla que correspondria aproximadament al traçat de l'actual Ronda de Sant Antoni.

Les tasques al subsòl a efectuar en aquests treballs afectaran un tram de la muralla medieval i moderna de Barcelona, atès que el traçat d'aquesta estructura discorre just per sota de l'actual Ronda de Sant Antoni. En concret, a més d'afectar un tram del llenç de la muralla, també afectarà part del baluard i la porta de Sant Antoni, així com dos revellins de la mateixa muralla.

5. La muralla medieval i moderna (S.XIII-XIX)¹: Entre el segle VI i mitjan segle XI la muralla baix-imperial de Barcelona es reaprofitada, i en els darrers moments d'aquest període, semblaria ser, que hi ha un reforçament del caràcter de plaça forta de la ciutat, amb la refortificació de tres de les portes d'accés a la ciutat (el castell Vell, el castell Nou i el castell de Regomir). L'encara magnífic aspecte i les bones prestacions poliorcètiques i defensives d'aquesta fortificació, fan que sigui escollida com a *sede regia* de la cort visigoda, que esdevingui plaça forta andalusina, i com seu comtal dels reis francs.

També en aquest darrer moment molts trams de la muralla baiximperial son reaprofitats per adossar noves edificacions privades, fet constatat

¹ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3111>)

arqueològicament, així com l'eliminació d'alguns passos de vianants de les portes d'entrada, només deixant oberta l'arcada principal. Extramurs, es produeix un creixement urbanístic considerable amb l'aparició de diversos burgs o ravals a redós de les esglésies, just a les afores de les portes d'entrada a la ciutat. Però és sobretot durant els segles XII i XIII quan Barcelona entra en una etapa de gran creixement urbanístic, amb l'expansió planificada dels burgs (vilanoves dels Còdols, de Sant Pere, del Sant Sepulcre, de la Mar, del carrer Montcada...), gràcies a la iniciativa de la Corona, o bé en relació amb la fundació de nous convents sota la cobertura de les ordres mendicants de franciscans i dominics. Tot aquest creixement urbanístic caldrà integrar-ho dins de la trama urbana de la ciutat, sobretot a nivell defensiu, i és per aquest motiu que s'habiliten nous portals (Pont d'en Campderà, de la Boqueria, del Pou d'en Moranta, de la Drassana, del Born, de la Portaferrissa, de Santa Anna i Jonqueres) a les vies d'entrada fora del nucli murat, configurant-se uns nous límits que marcaran el futur nou traçat del llenç medieval. Malauradament no s'han localitzat arqueològicament cap d'aquests portals, però semblaria ser que la seva configuració aprofitava els accidents geogràfics (llits de rieres i torrents), les obres públiques (clavegueres o el Rec Comtal), o una combinació d'ambdues.

La primera muralla medieval del segle XIII. L'any 1285, durant una confrontació amb França, el rei Pere II el Gran ordena fortificar urgentment Barcelona amb murs de tapia i torres de fusta, com es constata a la Crònica de Bernat Desclot, i on pretenia tancar tota la ciutat excepte per la part de mar. Un cop el conflicte bèl·lic decaigué, les tasques de fortificar degudament Barcelona recaigueren en el Consell de Cent, esdevenint en la gran primera obra pública de la qual es feia càrrec. El nou llenç defensiu inclouria alguns portals ja construïts (Boqueria, Portaferrissa o Jonqueres), i n'afegiria de nous com el del Portal Nou l'any 1295. Únicament la documentació escrita de principis del segle XIV permet constatar aquest nou perímetre: Rambla, plaça Catalunya, plaça Urquinaona, passeig de Sant Joan, carrer Trafalgar, Arc de Triomf i Parc de la Ciutadella.

Les campanyes de fortificació de la segona meitat del segle XIV.

Degut a un conflicte bèl·lic amb Castella, l'any 1357 el Consell de Cent decidí refermar i millorar les muralles de finals del XIII, i amb aquest objectiu adquirí tres pedreres a la muntanya de Montjuïc. Els treballs s'iniciaren als dos extrems del front marítim, Sant Daniel i Sant Francesc, i a tocar del monestir de Santa Clara. Semblaria ser que els treballs de finals del segle XIII no van resoldre la defensa d'aquests punts, i fou necessària la seva fortificació urgent. Pel costat de la Rambla es va realitzar el tancament definitiu del clos, potser aprofitant el

tancament de finals del XIII, i que va permetre fixar el perímetre de la ciutat vella, exceptuant el Raval. Els treballs constructius a la Rambla foren especialment complexes, incloent el trasllat de la riera. Respecte a l'espai ocupat pel front marítim, atesa l'habilitació d'aquesta zona de la ciutat per nous usos comercials i mercantils, i que comportà la construcció d'edificis específics com la Llotja, determinà que no es tanqués aquest front de la ciutat, tot prioritant la principal porta d'accés de la ciutat: el mar.

Arqueològicament s'han trobat diversos trams d'aquest llenç (passeig Picasso-parc de la Ciutadella, la Rambla, monument de Colom-torre de les Puces), i que constaten que la muralla es bastí amb un doble full de parament, omplint l'espai intermedi amb la terra extreta del vall o fossat defensiu extern, com el localitzat en el sector de la Rambla. Les torres tindrien una planta semiheptagonal o semioctagonol, o heptagonal en el cas de la Torre de les Puces. Les restes arqueològiques documentades a la Torre de les Puces o torre cantonera de la muralla marítima i de la Rambla, permeten constatar que la part inferior del mur és compacte, amb un gruix de 3 metres, i uns paraments externs fets amb carreuó regular lligat amb morter de calç. Semblaria ser que el parament extern presentava una pàtina de color ataronjat (òxid de ferro), de funció estètica. Aquest element defensiu fou enderrocat a mitjan del segle XVIII.

Els treballs arqueològics realitzats al Portal de Sant Daniel van permetre documentar la muralla, el portal i el pont del mateix nom, el qual permetia l'accés a la ciutat pel costat oriental. Aquest portal estava flanquejat per dues torres poligonals, i mitjançant el pont de pedra de Sant Daniel es travessava el fossat defensiu que protegia aquest punt. La intervenció realitzada a l'avinguda dels Til·lers del Parc de la Ciutadella permeté documentar els segments de muralla compresos entre el Portal Nou i el Portal de Sant Daniel, a més de dues torres, una de poligonal i una segona quadrangular, separades uns 30m. El pany de muralla presentava una alçada conservada de 2 metres i un gruix de 3 m., i estava feta amb filades horitzontals de carreus regulars i amb un doble full de paredat, farcit amb pedres i morter.

En els treballs realitzats al Pla de la Boqueria-Estació Metro Liceu es van localitzar les restes parcials de la torre oriental del portal de la Boqueria, que ja es coneixia des del segle XIII i que fou reconstruït en aquest moment, i que segons les planimetries del projecte d'alineació de la Rambla en el segle XVIII, eren de forma poligonal i de grans dimensions. Molt pròxima, a la plaça de Joaquim Xirau, es localitzà un tram important de la muralla, tradicionalment anomenada de "Jaume I", molt propera al portal d'Escudellers, anomenat

antigament de Trentaclaus o dels Ollers. Els materials associats a aquest tram de muralla permeten datar-la entre els segles XIII i XIV.

Entre la Rambla i el Portal de l'Àngel, tenint en compte el mètode constructiu i la seva ubicació, es van identificar dos trams de murs que es podrien correspondre a les restes de les fonamentacions de dues torres associades al llenç de muralla aixecada a mitjan del segle XIV, i tradicionalment atribuïda a Jaume I.

En un altre tram de la Rambla, cantonada amb el carrer Roca, es documentà el pany de muralla del segle XIV com a part de l'immoble localitzat a la Rambla 108, en concret dos paraments diferents; un realitzat amb grans pedres irregulars de més de 3 metres d'alçada que configuraven la fonamentació, i un segon, emprat a la part vista del llenç, format per carreus lligats amb morter de calç, del qual només es conservaven uns 0,60m.

La documentació escrita permet confirmar la grandària i l'abast d'aquestes obres, fet que comportà la participació directa de la totalitat dels ciutadans en els treballs de construcció, tot recolzant als mestres de cases (arquitectes de l'època) i operaris especialitzats. No fou fins el 1368 quan el Consell de Cent demana als ciutadans de Barcelona que col·laborin en la construcció dels nous recintes defensius, tot i que es va executar mitjançant la iniciativa privada, on l'excavació dels diversos trams del vall eren contractats per constructors privats. Els veïns del barri del Carme (el Raval) exigeixen que s'inclogui el seu barri dins de la zona emmurallada. Aquest barri, ja documentat durant el segle XII, va adquirir una gran notorietat durant el segle XIV, creixent a l'entorn del convent del Carme, del monestir de Natzaret i de l'hospital de Colom. Aquí es va reproduir el mateix model que l'acorregut al segle XIII: un tancament de les vies de comunicació amb possibles elements defensius (com el portal d'en Godai), que es configuraven resseguint els accidents geogràfics de la zona (rieres i torrents). Així el 1368 es comença a construir la muralla dita del Raval. La documentació escrita recuperada permet resseguir el seu traçat: del capdamunt de la Rambla, pujant per l'actual carrer Pelai, fins la plaça Universitat, i d'aquí discorria fins al carrer del Carme amb Riera Alta, creuant carrer Hospital, Cadena i Robador, per tornar a girar vers la Rambla, tot entregant-se a les dues torres del portal de la Boqueria. Aquesta idea original fou modificada entre els anys 1372 i 1378, quan amb la modificació i ampliació de les Drassanes, comportà que el clos murat s'estengués fins a aquesta zona, tot incloent aquest edifici, així com el monestir de Sant Pau del Camp i l'Hospital de Sant Llätzer, fins anar a tancar amb el portal de Tallers. La construcció d'aquest tram de muralla i de les torres es perllongà durant tot el segle XV. Es tracta d'una muralla de pedra, amb tal·lus defensiu, i

amb torres tant de planta circular o ultracircular (carrer Pelai i carrer de les Flors), com de quadrades (Drassanes). Aquest canvi de tipologia constructiva permet diferenciar entre les construccions del segle XIV i inicis del XV al sector de Santa Madrona, on es buscà una mateixa integració amb les Drassanes del XIII, i amb la resta del conjunt, des de Sant Pau fins a la Rambla, que serien del segle XV. El tipus de parament també permet diferenciar el seu moment constructiu. Mentre que al sector annex a Drassanes s'empra un carreuó anàleg a la muralla del XIV, el parament de les restes del carrer Pelai estan fets amb pedra de fil i amb uns carreus més grans. Els carreus eren de pedra de Montjuïc, i la part exterior estava encintada. Al llarg del carrer Pelai diverses intervencions arqueològiques han permès documentar part del llenç que tancava el barri del Raval per aquest sector, des de l'actual Rambla fins a la plaça Universitat.

La muralla moderna (S. XVI-XVII): els baluards

L'evolució de les armes de foc, en concret dels canons i les bombardes, determinà que, en menys de dos-cents anys, s'hagués de modificar en gran mesura la forma de construir les fortificacions. La primera notícia d'una arma de foc a Barcelona fou l'any 1359: la Crònica de Pere III fa esment de com la nau major que defensava la ciutat d'una flota castellano-genovesa, va disparar dues bombardes que feren fugir els agressors. Quasi dos-cents anys més tard, ençà el segon quart del segle XVI, es va fer necessària la reconfiguració de llenç murat barceloní, per tal de suportar l'impacte de projectils molts més efectius i destructius. Per compensar l'increment d'aquesta potència dels trets es va haver d'incrementar notablement el gruix dels murs, i reduir-ne l'alçada per oferir una superfície d'impacte menor. Un problema a solucionar urgentment eren les torres, les quals oferien un objectiu molt llaminer pels canons. Inicialment es va optar per les torres circulars, que semblaven resistir millor els impactes, però aquesta solució resultà inefectiva. La resposta a aquest problema es va trobar en la construcció dels baluards: terraplens avançats al llenç murat, de planta poligonal, i que es construïen en els angles sortints del traçat de la muralla, i mai sense superar l'alçada d'aquesta. El vall es va veure modificat, deixant de ser una rasa més o menys ampla, convertint-se en un gran espai completat amb una contraescarpa o talús previ al terreny inclinat (glacis) que ascendia vers la muralla, per permetre crear un angle favorable per a la defensa.

La muralla de mar fou el tram escollit per construir els primers baluards. Les obres en aquest sector es van iniciar l'any 1358, però no fou fins a finals del segle XV quan es va decidí tancar en la seva totalitat aquest front. Els constants temporals que colpejaven aquest tram de muralla, foren un altra motiu de

preocupació per part del Consell de Cent, ja que periòdicament malmetien i destruïen punts d'aquesta fortificació, i eren necessàries reparacions constants per refer-la o enfortir-la més. La duració d'aquests treballs es perllongaren encara més amb la construcció d'aquests nous baluards. Segons les Rúbriques els treballs de fortificació de la façana marítima s'iniciaren el 1513 amb la construcció del baluard de llevant i continuaren l'any 1527 amb el baluard de Migdia, i el 1540 el de ponent, també anomenat de Sant Ramon o de la plaça del Vi. Aquests treballs van comportar la desaparició de quatre illes de cases del carrer de les Polleres, fet que va fer augmentar el cost i el temps, degut a la seva expropiació i enderroc. Finalment, entre el 1554 i el 1559 es va dur a terme la darrera gran obra en la muralla de la façana marítima: el portal de Mar. Amb aquesta construcció es donà per tancat la totalitat del perímetre de la ciutat.

Diferents intervencions arqueològiques han permès documentar les restes de la muralla moderna de mar. L'excavació en extensió del solar ubicat a la plaça Pau Vila i carrer Dr. Aiguader han posat al descobert el baluard del Migdia, de planta quadrada, i un tram de la muralla del primer terç i mitjan del segle XVI que defensava la ciutat per la banda de mar, així com la contraescarpa construïda a principis del segle XVIII. La cara exterior del baluard està realitzada amb carreus rectangulars (35 per 25 cms), amb un paredat de morter de calç i pedra irregular. El seu fonament està fet amb encofrat i el segon amb pedres irregulars.

En un punt molt proper, entre Pla de Palau i la Plaça de Pau Vila, la realització d'una rasa de 120 metres lineals va posar al descobert el Portal de Mar, construït a mitjan del segle XVI, així com una reforma realitzada a davant mateix de la porta el 1632, consistent en la construcció d'un parapet, amb planta tipus baluard, així com un fossat de 17m d'amplada i, finalment, una contramuralla a mitjan del segle XVII, que amortitzava parcialment el fossat suara esmentat.

Pel costat de la muralla de terra, el nou conjunt de reformes van consistir en escapçar les torres i fins i tot enderrocar un bon nombre, a més d'afegir terraplens i baluards. Així doncs, la fortificació moderna a Barcelona es va afegir a la medieval, sense alterar el traçat en cap sector més enllà de l'ampliació al sector del carrer de les Polleres.

L'any 1635 es va iniciar un llarg conflicte amb França, i que malgrat el Tractat dels Pirineus, no es va solucionar fins a la fi de la Guerra de Successió. Entre els anys 1636 i 1650 es dugueren a terme un gran nombre d'actuacions a la muralla, i que comportaren obres d'abast divers. L'any 1637, el Consell de Cent redactà un memorial de les actuacions necessàries que requeria la fortificació

barcelonina, com terraplens i altres estructures defensives davant dels portals, obres les quals continuaren fins l'any 1648, invertint en aquest moment fins a 30.000 lliures.

Encara dins del marc d'aquesta llarga confrontació amb França, també es succeïren períodes de revolta per part dels catalans, com la Guerra dels Segadors (1640 - 1652), que va convertir Barcelona en una ciutat estratègica. Arran d'aquesta darrera revolta, el Consell de Cent va perdre la competència de la gestió i manteniment de les fortificacions de la ciutat a mans de la Corona, i provocà la construcció dels primers baluards, amb un objectiu i finalitat molt definida: a més de defensar la ciutat dels atacs exteriors, es convertí en un instrument de la Corona per controlar una ciutat que es revoltava constantment contra l'autoritat reial. La Corona també va preveure un reforçament de les defenses mitjançant la construcció de forts associats, però complicacions financeres només van permetre actuacions parcials al castell de Montjuïc.

Arqueològicament, diferents intervencions i obres en els darrers anys han permès documentar i constatar les restes d'aquest llenç de la muralla moderna, així com dels diferents baluards construïts a mitjan del segle XVII.

A la zona entre Plaça Universitat i carrer Tallers dues intervencions van permetre documentar part del tram de la muralla moderna. Les obres de remodelació de l'estació del metro de la plaça Universitat van posar al descobert les restes d'un dels baluards defensius, l'anomenat baluard de Tallers, construcció realitzada l'any 1697. Per l'altra banda, el mur localitzat a la planta baixa de l'edifici del carrer Tallers, 82, es correspon a l'antiga rampa d'accés al terraplè de la muralla de la ciutat, que s'acaba desenvolupant al segon terç del segle XVII.

Una intervenció realitzada entre els carrers Pelai, Jovellanos i Ramalleres va constatar la presència de la fonamentació del baluard de Canaletes o dels Estudis, que integrava dues torres medievals semicirculars, i que es va edificar un cop closa la Guerra dels Segadors (1652).

Al carrer Fontanella, es documentaren les restes d'un mur i d'una estructura d'aparell constructiu molt sòlida i que es va identificar com a part del parament d'un dels baluards de la muralla moderna, edificat després de la Guerra dels Segadors, davant del portal de l'Àngel i molt similar al baluard suara esmentat del carrer Tallers.

Recents intervencions al Mercat de Sant Antoni van posar al descobert les restes del baluard de Sant Antoni i el seu sistema defensiu (fossat, contraescarpa i el glacis), el qual s'ubicava davant del portal homònim. Les restes conservades del baluard, de planta pentagonal, i el mur eren de 90m de longitud, 2,10m

d'amplada conservada i 2,33m d'alçada, i estava bastit en carreus de pedra de Montjuic, i un cos intern de pedra i morter de calç.

Al sector de l'actual parc de la Ciutadella, diferents intervencions han permès documentar les restes de la muralla moderna, prèvia a la construcció de la fortificació borbònica, i que l'amortitzarà en part. A la zona de la muralla medieval del Portal de Sant Daniel, a finals del segle XVII es construeix el baluard de Santa Clara, fet que canvia força la fesomia del portal. Així mateix, i coincidint amb els darrers moments de la Guerra de Successió, també es documenten diferents elements defensius, com línies de barricades o reducció del pas de la porta, per tal d'assegurar l'accés dels defensors al baluard de Santa Clara.

A l'alçada del Passeig Lluís Companys amb avinguda Vilanova es documenta el baluard del Portal Nou, construït a mitjan del segle XVII i destruït arran del setge a la ciutat de l'any 1697. Aquest element presentava una alçada conservada de 4,75m, amb un parament de doble full de paredat.

La muralla medieval i moderna de Barcelona està declarada Monument Històric en la categoria de BCIN, segons el decret del 20 d'abril de 1949 (BOE 05/05/1949).

6. Mercat de Sant Antoni²: Entre els anys 2012 i 2016 es dugué a terme una intervenció arqueològica al subsòl del Mercat de Sant Antoni, que ha permès documentar nombroses restes arqueològiques de diferents períodes.

D'època romana destaca un tram de via o calçada, que orientada en sentit nord-est/sud-oest, es podria tractar del brancal costaner de la via Augusta. A banda també s'han localitzat diverses estructures, entre les quals destaca la presència d'un parell de murs de fonamentació i d'un carreu que podia haver estat utilitzat com a polleguera d'una porta.

D'època medieval s'han documentat les restes del camí del Llobregat, també anomenat via moresca. D'origen romà, fou un dels accessos a la ciutat i actualment es pot seguir el seu rastre, fossilitzat en l'urbanisme, des de la porta de la Boqueria en la muralla medieval del segle XII, creuant la Rambla i seguint pel carrer de l'Hospital fins al portal de Sant Antoni a la muralla del segle XIV. Fora muralles continuava pel Pla de Barcelona cap a Sants i Collblanc en direcció Llobregat. La via, amida 8 metres d'amplada i està flanquejada per dos murs bastits amb carreus disposats en aparell a trencajunt. Es documenten diversos paviments, d'entre el que destaca el que està format en una de les seves meitats per un empedrat de lloses molt planes, mentre que l'altra meitat és

² Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3501>)

només de sorra. A la documentació apareix un portal anomenat d'en Cardona o d'en Colom que seria anterior al de l'any 1377. Probablement hi hauria portal tot i no haver-hi muralla, responent a motivacions de caràcter tributari. S'ha pogut detectar també un edifici de planta rectangular amb la façana principal orientada al camí medieval, tot i que quedà amortitzat durant el segle XIV, com a conseqüència de les obres de la muralla ordenada per Pere el Cerimoniós. Ja del segle XV apareixen noves edificacions també amb la façana orientada a la via, però a més de 100 metres respecte la nova muralla. Sembla que serien cases de tipus residencial, que pateixen reformes durant el segle XVI. A l'interior d'una d'elles es detecten dues estructures de combustió (possible cuina) i un pou. A l'exterior també es documenta una sinya, amb el pou de planta rectangular, una bassa, dos dipòsits i un circuit de conduccions per a gestionar l'aigua de la sinya. Hi ha nombrosa documentació que parla de la sinya i l'abeurador del portal de Sant Antoni, però no especifica en cap cas la seva situació exacta. Així no podem descartar que les restes documentades responguin a aquesta instal·lació. Entre els anys 1634 i 1650, en el marc del conflicte amb França i la Guerra dels Segadors es refortifica la ciutat, mitjançant la nova construcció de baluards, fossats i valls. Novament fou necessària l'expropiació de les construccions més properes a la muralla actual i en el cas que ens ocupa, les edificacions quedaren afectades pel nou glacis. A més, també es va desviar el camí del Llobregat, construint un pont llevadís entre el flanc nord del baluard i el camí cobert.

A banda dels elements de la fortificació (baluard i contraescarpa), en aquesta fase de les obres apareix una obra auxiliar que, ubicada entre el glacis i el camí cobert, s'ha interpretat com un col·lector soterrat que serviria per recollir les aigües procedents del camí del Llobregat, per a dirigir-les cap al fossat. Es conserven uns 20 metres de longitud, amb una amplada d'1,80 m i una profunditat d'1,3 m. Les parets són de carreus i la coberta és de lloses.

7. Plaça Universitat³: Aquesta intervenció va estar motivada per la remodelació de l'estació de metro de la plaça de la Universitat de Barcelona, lloc on era probable l'aparició d'algun tram de la segona muralla iniciada al segle XIV i que no es va enllestir fins el segle XVII. Les obres implicaven rebaixos de fins a 5,60 m. de fondària a la plaça, mentre que en altres llocs com la Ronda Santa Antoni tan sols es va arribar als 3 m. per sota del nivell de circulació. Els resultats de la intervenció van ser positius posant al descobert les restes d'un dels baluards

³ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/558>)

defensius de la segona muralla medieval de Barcelona, anomenat baluard dels Tallers, la construcció del qual es datava històricament l'any 1697. Amb l'excavació es va poder establir una seqüència cronològica estratigràfica juntament amb el material ceràmic que van corroborar aquesta datació.

8. Intervenció arqueològica: Carrer del Comte d'Urgell, 1bis⁴: La intervenció arqueològica efectuada a l'interior i als entorns del mercat de Sant Antoni, basat en l'obertura de cinc sondejos, va permetre recuperar informació fragmentada sobre certs aspectes morfològics del baluard i el seu sistema defensiu, així com de les tècniques constructives emprades. L'actual projecte es troba a tocar d'aquesta intervenció.

En primer lloc, cal dir que un cop analitzada la seqüència estratigràfica es constatà la presència de restes arqueològiques anteriors a la construcció del sistema defensiu del segle XVII. Es tracta d'una estructura, la cronologia de la qual es desconeix, que aparegué al sondeig 200, per sota del mur interpretat com la contraescarpa. Sembla que, per la informació recollida durant el treball de camp, aquest mur delimitaria un àmbit del qual no es pogué precisar la funcionalitat i les característiques, segurament perpendicular a la via que sortia de la ciutat cap al sud i que en època romana es deia Via Augusta, i que actualment correspon als carrers de Sant Antoni Abat, Hospital i la seva continuació cap al sud, per l'avinguda Mistral.

En segon lloc, es va documentar un conjunt d'estructures relacionades amb la construcció del baluard de Sant Antoni al segle XVII. Al sondeig 400, situat a l'interior del mercat, aparegué un tram del mur exterior de la cara nord (o costat que convergeix per formar el vèrtex extrem del pentàgon) construïda amb morter de calç blanc de bona qualitat i carreus de pedra de Montjuïc. Presentava un parament força acurat, amb una alçada excavada d'aproximadament d'un metre, i un cos intern de pedra i morter barrejat.

D'altra banda, en aquest mateix sondeig també es documentà el terraplè o farciment de terra que omplia les cares i flancs del baluard, compost per un nivell d'argiles de color vermell molt compactes amb nòduls de calç.

Aquest nivell també aparegué a les rases efectuades a la part exterior del mercat, concretament als sondejos 100, 300 i 500. Aquesta tècnica, un terraplè revestit amb un mur de pedra, permetia una absorció més eficient dels projectils de canó que no pas un mur construït íntegrament amb pedra.

⁴ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/439>)

Pel que fa als elements que configuraven el sistema defensiu, a la rasa 200 es van documentar restes de la contraescarpa i part del fossat del baluard. En el primer cas, s'excavà un mur sense fonaments de 0,74 m. d'amplada i 0,66 m. d'alçada màxima conservada, fet de morter de calç i sorra de color blanquinós.

En el segon cas, només es documentà el nivell de circulació inferior del fossat. Damunt aquest es diposità el nivell d'argiles grises clares amb partícules de carbó que correspondria amb els farciments de colgament interns del fossat del baluard.

Finalment, el baluard i el fossat deixaren de funcionar durant la segona meitat del segle XIX, concretament entorn el 1856, moment en el qual s'enderroquen les muralles.

9. Defensa passiva:

Cal assenyalar l'existència en determinats punts de la ciutat d'alguns refugis antiaeris, que van ser construïts en el context de la Guerra Civil i dels quals majoritàriament només se'n coneix la seva ubicació aproximada i alguna part dels seus recorreguts.

Durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) a la ciutat de Barcelona es van construir gran quantitat de refugis antiaeris utilitzats per la població civil per tal de protegir-se dels bombardejos feixistes.

Des del primer atac –naval en aquest cas- sobre el nucli urbà la nit del 13 de febrer de 1937, fins a la caiguda de la ciutat el 26 de gener de 1939, la ciutat va patir un total de 194 bombardejos, la majoria aeris, que provocaren un nombre de víctimes i ferits. Els atacs indiscriminats sobre la població civil provocaren, al marge de les víctimes, un gran impacte psicològic.

A Barcelona, el Servei de Defensa Passiva Antiaèria depenent de l'Ajuntament, en primer lloc, i la Junta de Defensa Passiva de la Generalitat, posteriorment, van portar a terme un projecte per salvaguardar els edificis emblemàtics i subvencionaren al voltant d'un centenar de refugis. La resta, casi 1300, es varen començar a excavar de forma auto-organitzada i auto-finançada per iniciativa civil, configurant un autèntic moviment social sense precedents.

Els refugis antiaeris són espais soterrats, amb un o més accessos en la via pública i diversos espais en el seu interior. Aquells planificats per l'Ajuntament eren dissenyats com a medis de defensa passiva amb la vocació d'ésser reaprofitats com a trams de clavegueram, banys públics, magatzems, sales de lectura i altres usos.

La majoria de refugis veïnals tenien un caràcter provisional i efímer. La seva construcció es deuria al treball abnegat de civils no militaritzats, vells i, sobretot,

dones i nens. Varen començar als barris amb una gran tradició associativa i sense comprometre els fonaments dels edificis, com per exemple a les places públiques.

Segons la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona propers a la zona del projecte s'hi localitza els següents refugis:

- 1 Refugi núm. 1261⁵ Carrer Tamarit, 195
2. Refugi núm. 0147⁶ Ronda Sant Antoni, 19
3. Refugi núm. 0007⁷ Plaça del Pes de la Palla
4. Refugi núm. 0005⁸ Carrer Ferlandina
5. Refugi núm. 0004⁹ Plaça del Pes de la Palla
6. Refugi núm. 1160¹⁰ Ronda Sant Antoni, 35
7. Refugi núm. 1036¹¹ Ronda Sant Antoni, 43
8. Refugi núm. 0980¹² Plaça Universitat

D'aquests refugis només se'n té referència per la seva inclusió en un llistat de refugis existents a la ciutat de Barcelona, i de la majoria d'aquests es desconeix el seu accés, les dimensions i el recorregut.

Cal tenir en compte que algunes descripcions sobre els refugis només esmenten el carrer on es troben, sense ubicar el punt exacte dins el traçat del carrer, i molts d'aquests es van ramificant pel subsòl i poden aparèixer en àrees allunyades de l'accés, i inclús poden aparèixer nous accessos no documentats.

⁵ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2085>)

⁶ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/1780>)

⁷ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/1641>)

⁸ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/1639>)

⁹ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2849>)

¹⁰ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2280>)

¹¹ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/1036>)

¹² Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2646>)

5.- PROGRAMA D'ACTUACIÓ I METODOLOGIA

Les tasques arqueològiques a la Ronda de Sant Antoni, 2-106 de la ciutat de Barcelona consistiren en el seguiment arqueològic de l'obertura de quatre cales de diverses mides, i totes amb una profunditat màxima de 0.75 m. L'obertura del subsòl es va realitzar de forma mecànica mitjançant una màquina giratòria de petites dimensions.

En primer lloc es va procedir a l'extracció del paviment actual de la via i de la seva preparació de formigó, que prèviament es van picar amb el martell pneumàtic. Posteriorment es va efectuar l'excavació mecànica fins a la cota necessària per a la localització i estudi de les estructures soterrades del metro.

La documentació i registre dels nivells arqueològics com de les estructures que ocupen la zona s'ha fet seguint el model proposat per E. C. Harris i A. Carandini i sota les directrius marcades pel Servei d'Arqueologia de Barcelona. Aquest sistema, consisteix en documentar objectivament els elements i estrats que s'exhumen realitzant una numeració d'aquests en forma d'Unitats Estratigràfiques (UE), que permeten la individualització de cada element.

En paral·lel s'ha dut a terme el corresponent registre gràfic de les estructures, elements negatius, estrats o elements singulars que s'han detectat al llarg del procés d'excavació. Aquest registre gràfic va consistir en la realització d'un plànol de situació general i dos més amb la situació de cadascuna de les rases. A banda s'ha portat un registre fotogràfic, emprant el sistema digital a color, tant del procés d'excavació com de les Unitats Estratigràfiques identificades.

A la intervenció se li ha donat el codi 034/18. Les fotografies digitals portaran el mateix codi que la ceràmica i el número identificador d'inventari. Finalment, cal assenyalar que no s'ha recuperat cap tipus de material arqueològic.

6.- DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I RESULTATS OBTINGUTS

A continuació passem a descriure els treballs i els resultats obtinguts al llarg del seguiment arqueològic especificant les mesures, situació i orientació dels sondejos. Seguidament es desenvoluparà la relació i descripció dels diferents nivells documentats, especificant la composició i relació entre ells.

Els treballs arqueològics han consistit en el control visual de la realització de quatre cales informatives practicades a la Ronda de Sant Antoni, en el tram delimitat pels carrers Comte Urgell i Tamarit. La finalitzat d'aquests treballs era exclusivament la localització de les estructures soterrades de l'estació de metro de la línia 2 de Sant Antoni, amb l'objectiu de comprovar la seva futura afectació durant l'execució del projecte de remodelació de la ronda de Sant Antoni.

S'ha de dir que els resultats respecte a la localització de restes arqueològiques han sigut negatius, ja que no s'ha documentat cap nou element patrimonial. A continuació descriurem les característiques d'aquestes rases i l'estratigrafia localitzada.

-SONDEIG 1

El Sondeig 1, que va ser el primer en efectuar-se, discorria pel límit exterior de l'edifici del mercat provisional, concretament per la vorera de la Ronda Sant Antoni, molt a prop del carrer Comte Urgell i just enfront de l'immoble núm. 1 (a una distància de 4.60 m de la façana de l'edifici). L'objectiu d'aquesta cala era la localització del mur pantalla del metro per comprovar com funcionava respecte a la llosa de la mateixa construcció.

Presentava una orientació en sentit est-oest, amb una longitud d'uns 1.40 m, una amplada de 0,60 m i una fondària màxima de 0.70 m (a una cota inferior de 11.95 m snm).

Quan a l'estratigrafia documentada, primerament es va extreure el paviment actual de la vorera de la ronda, format per rajoles de formigó o panot de 20x20 cm de costat i 3 cm de gruix. A continuació apareixia la preparació de formigó per assentar-les, d'uns 30 cm de potència i, per sota, un nivell de sauló. Aquest nivell cobria i es lliurava al mur pantalla del metro, situat a l'extrem oest de la rasa, així com també a un prisma de formigó que se li adossava. En aquest punt, un cop localitzades les estructures soterrades del metro, es van donar per finalitzats els treballs d'excavació.

-SONDEIG 2

La segona cala també es va practicar en el límit exterior del mercat provisional, aproximadament en el tram central de la ronda i just davant de la mitgera dels immobles núm. 7 i 9 (a una distància de 4.92 m de les façanes dels edificis). Com en el cas anterior, l'objectiu principal era la localització i estudi dels les estructures soterrades del metro.

Aquesta mostrava una orientació en sentit est-oest amb una longitud d'1.20 m, una amplada de 1.20 m i una fondària màxima de 0.75 m (a una cota inferior de 12.25 m snm).

La seqüència estratigràfica documentada es trobava composta, en primer lloc, pel paviment de panot de la vorera de 20x20 cm de costat i uns 3 cm de gruix. Seguidament es va extreure la preparació de formigó del paviment, d'uns 0.30 m de fondària, i a continuació es va rebaixar un nivell heterogeni compost d'argiles que es lliurava al mur pantalla del metro, també situat en l'extrem oest de la cala. Aquest nivell també cobria un tub o servei relacionat amb l'enllumenat públic. En aquest punt es van donar per acabats els treballs d'excavació.

-SONDEIG 3

El tercer sondeig discorria pel límit exterior de l'edifici del mercat provisional, concretament per la vorera de la Ronda Sant Antoni, molt a prop de l'encreuament amb el carrer Tamarit i just enfront de l'immoble núm. 15 (a una distància de 4.91 m de la façana de l'edifici). L'objectiu principal era la localització i estudi dels les estructures soterrades del metro.

Presentava una orientació en sentit est-oest, amb una longitud i amplada de 1.20 m i una fondària màxima de 0.75 m (a una cota inferior de 12.65 m snm).

L'estratigrafia localitzada mostrava la mateixa seqüència: primerament, es va documentar el paviment de panot i la seva preparació de formigó. Per sota d'aquesta, es va detectar un nivell força homogeni compost de sorres que es lliurava al mur pantalla del metro, situat en l'extrem oest de la rasa, i també cobria un servei o instal·lació relacionat amb l'enllumenat públic.

-SONDEIG 4

El darrer sondeig efectuat en la present intervenció es va practicar en la vorera o costat oest de la ronda. Aquesta es localitzava molt a prop de l'encreuament amb el carrer Sant Antoni Abat, just davant de l'immoble núm. 8 (a una distància de 4.20 m de la façana de l'edifici).

Presentava una orientació en sentit est-oest, amb una longitud d'uns 1.80 m, una amplada de 0,60 m i una fondària màxima de 0.20 m (a una cota inferior de 12.30 m snm).

En aquest cas, un cop enretirat la pavimentació de la vorera i la seva preparació de formigó, es va localitzar el mur pantalla del metro, així com també un prisma de formigó que se li adossava i que ocupava gairebé tota la superfície de la cala.

7.- CONCLUSIONS

Els treballs desenvolupats a la intervenció arqueològica a la Ronda de Sant Antoni, 2-106 de la ciutat de Barcelona (Barcelonès) realitzats entre els dies 9 i 27 d'abril de 2018, han donat un resultat negatiu quant a la localització i documentació de restes arqueològiques i/o patrimonials de qualsevol tipus.

Aquesta intervenció consistia en el control arqueològic de quatre cales informatives de diverses mides amb una fondària màxima de 0.75 m. Durant la seva realització s'ha documentat una seqüència estratigràfica que no té cap rellevància a nivell arqueològic: paviment actual de la vorera, la seva preparació de formigó i, finalment, un nivell de reompliment relacionat amb la construcció del metro.

L'interès principal d'aquesta intervenció, a banda de restes d'altre tipus i cronologia, era poder localitzar alguna evidència relacionada amb la muralla medieval i els baluard d'època moderna de Barcelona. Les causes que no han permès la localització de cap resta arqueològica es deuen bàsicament per les limitacions pròpies de l'actuació que s'ha dut a terme, que només contemplava assolir una profunditat màxima de 0.75 m per sota de l'actual cota de circulació.

8.- BIBLIOGRAFIA

- BANKS, Philip. (1991). "L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300" A: SOBREQUÉS I CALLICÓ, J. (dir). Història de Barcelona. La formació de la Barcelona medieval. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. 2, p. 25-71.
- CORTADA I COLOMER, Lluís. (1998). Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- CUBELLES, Albert. PUIG, Ferran. (2004). "Les fortificacions de Barcelona". A: Abajo las Murallas!!!. 150 any de l'enderroc de les muralles de Barcelona. Barcelona: MHCB, p. 48-72.
- DURAN i SANPERE, Agustí (1975). Barcelona i la seva historia. La formació d'una gran ciutat. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Vol. I.
- GALERA, M. ROCA, F. TARRAGÓ, S. (1982). Atlas de Barcelona. Segle XVI-XX. Col·legi oficial d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona.
- GARCIA ESPUCHE, A.; GUARDIA BASSOLS, M. (1986). Espai i societat a la Barcelona preindustrial. Barcelona: La Magrana.
- HINOJO GARCÍA, Emiliano (2010). "Mercat de Sant Antoni", Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2009, MUHBA, ICUB, Ajuntament de Barcelona, pàg. 82-87.
- HINOJO GARCÍA, Emiliano (2012). "Mercat de Sant Antoni", Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2011, MUHBA, ICUB, Ajuntament de Barcelona, pàg. 104-106.
- HINOJO GARCÍA, Emiliano (2014). "Las transformaciones poliercéticas en la Barcelona del siglo XVII. Resultados preliminares de la intervención arqueológica en el baluarte de San Antonio", I Jornadas de Patrimonio defensivo de Época Moderna, Ministerio de Defensa, pàg. 81-91.
- HINOJO GARCÍA, Emiliano (2014). "Mercat de Sant Antoni", Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2012, MUHBA, ICUB, Ajuntament de Barcelona, pàg. 116-120.
- HUERTAS, J. i RODRÍGUEZ, M. (2000). "Muralla medieval de Barcelona: darreres intervencions arqueològiques", Actes del Ier Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. pàg. 16-23
- VENTAYOL, A.; PALAU, J. I ROCA, A. (2002). "El contexto Geotérmico de la Ciudad de Barcelona". Ingeniería del Terreno. Ingeoter, 1. U.D. Proyectos. E.T.S.I. Minas U.P.M. Madrid.
- VENTAYOL, ALBERT (2009). Estudi geotècnic per la reforma i rehabilitació del Mercat de Sant Antoni. Situat a l'illa de l'Eixample formada pels carrers: Urgell-Borrell-Tamari-Manso. Barcelona. Barcelona, Bosch & Ventayol Geo-Serveis. Inèdit.

ANNEX 1.- INVENTARI FOTOGRÀFIC

1. Vista general del Sondeig 1. Vist des de l'est.
2. Vista general del Sondeig 1. Vist des de l'est.
3. Vista general del Sondeig 1. Vist des del sud.
4. Vista general del Sondeig 1. Vist des del nord.
5. Vista general del Sondeig 2. Vist des de l'est.
6. Vista general del Sondeig 2. Vist des de l'est.
7. Vista general del Sondeig 2. Vist des del sud.
8. Vista general del Sondeig 2. Vist des del nord.
9. Vista general del Sondeig 3. Vist des de l'est.
10. Vista general de Sondeig 3. Vist des de l'est.
11. Vista general del Sondeig 3. Vist des del sud.
12. Vista general del Sondeig 3. Vist des del nord.
13. Vista general del Sondeig 4. Vist des de l'oest.
14. Vista general del Sondeig 4. Vist des del sud.
15. Vista general del Sondeig 4. Vist des de l'est.

SONDEIG 1

01-034/18

02-034/18

03-034/18

04-034/18

SONDEIG 2

05-034/18

06-034/18

07-034/18

08-034/18

SONDEIG 3

09-034/18

10-034/18

11-034/18

12-034/18

SONDEIG 4

13-034/18

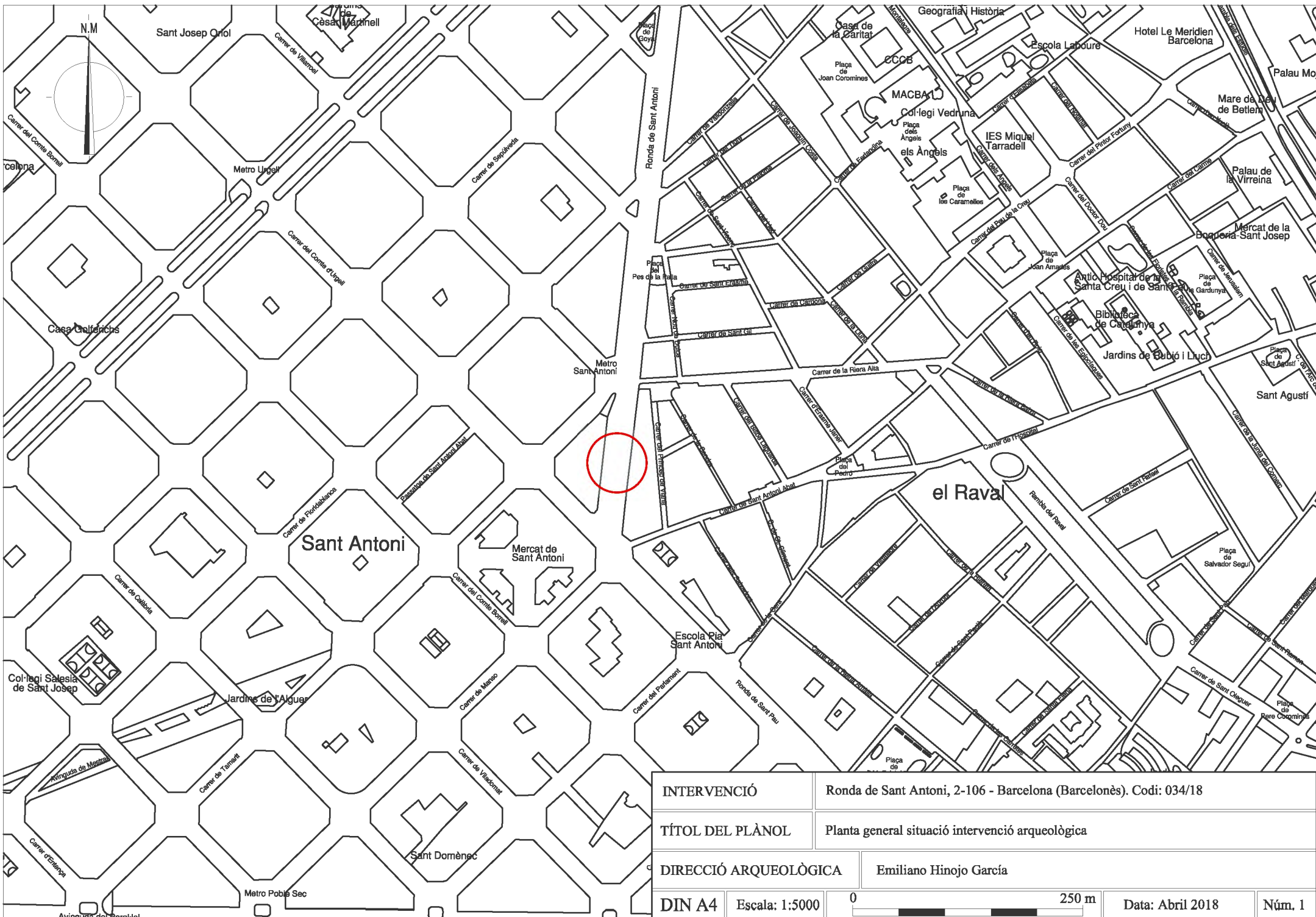
14-034/18

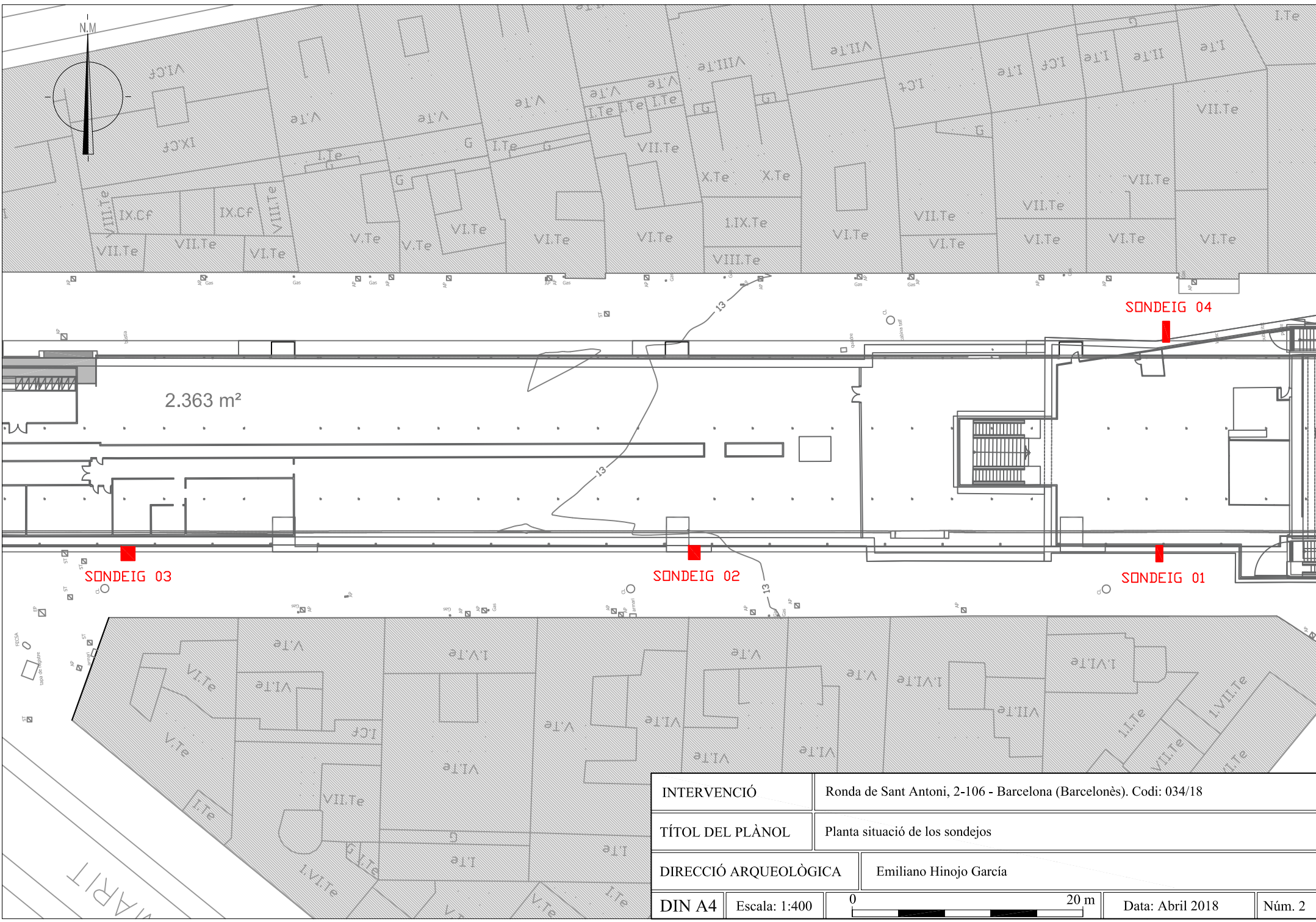
15-034/18

ANNEX 2.- PLANIMETRIA

1. Planta general situació intervenció arqueològica. E 1:5.000.
2. Planta general situació sondejós. E 1:400.
3. Planta situació del Sondeig 01. E 1:100
4. Planta situació del Sondeig 02. E 1:100
5. Planta situació del Sondeig 03. E 1:100
6. Planta situació del Sondeig 04. E 1:100

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta general situació intervenció arqueològica		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:5000	0 250 m	Data: Abril 2018
			Núm. 1

2.363 m²

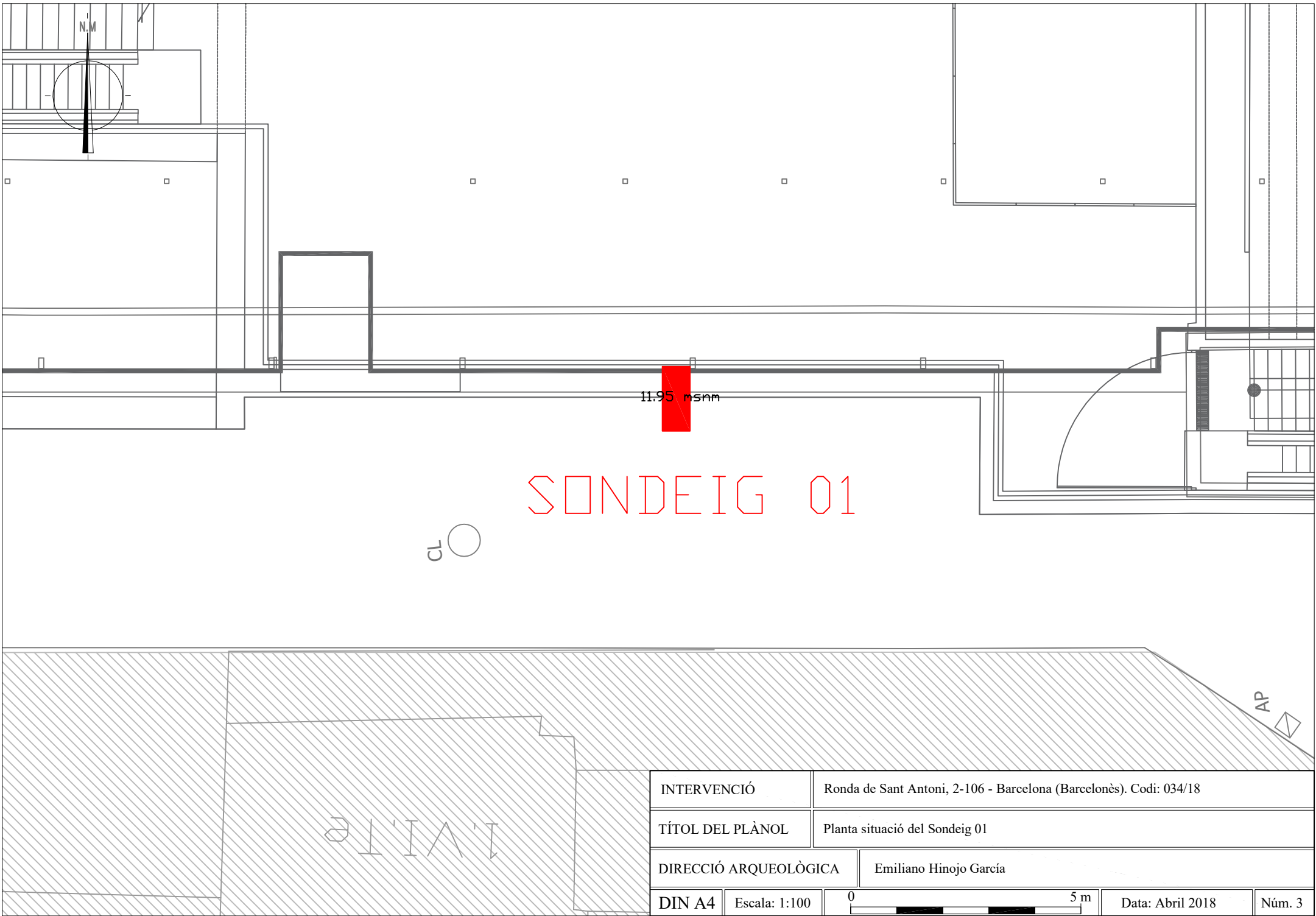
SONDEIG 04

SONDEIG 03

SONDEIG 02

SONDEIG 01

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta situació de los sondejos		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:400	0 20 m	Data: Abril 2018
			Núm. 2

11.95 msnm

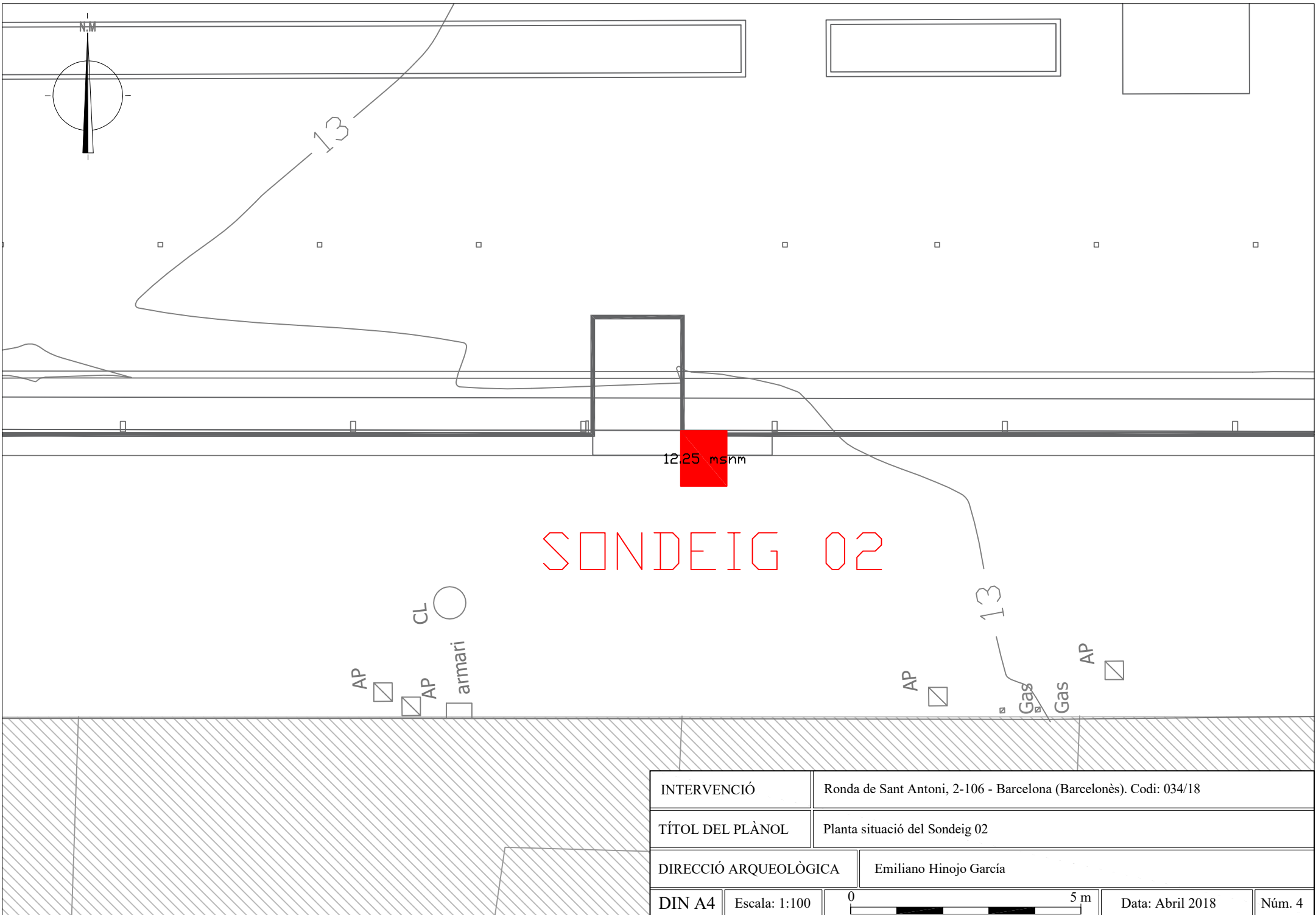
SONDEIG 01

02

L'IMIT

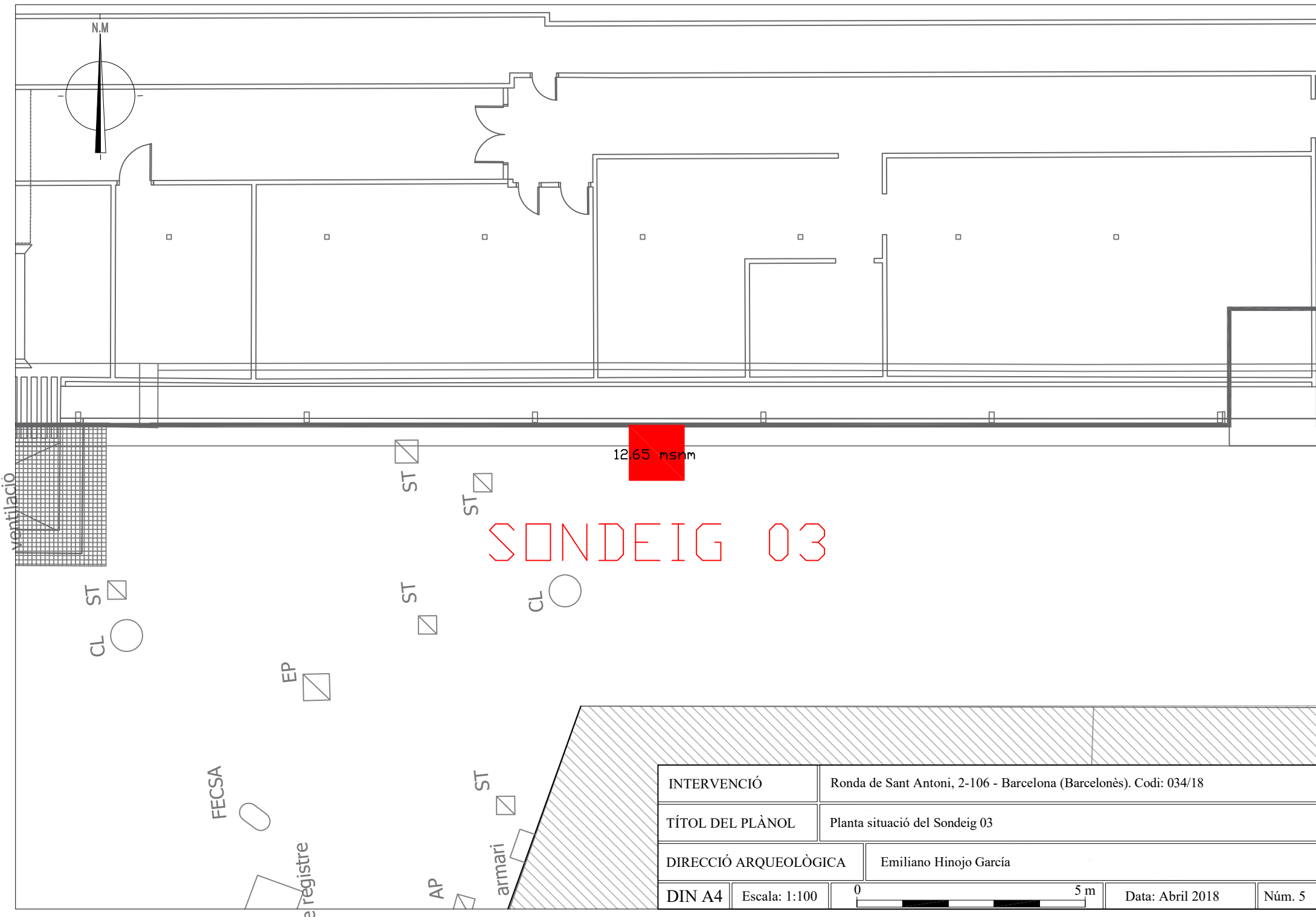
AP

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta situació del Sondeig 01		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:100	0 5 m	Data: Abril 2018
			Núm. 3

SONDEIG 02

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta situació del Sondeig 02		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:100	0 5 m	Data: Abril 2018
			Núm. 4

N.M

12.65 msnm

SONDEIG 03

ventilació

ST

CL

EP

FECSA

le registre

ST

ST

ST

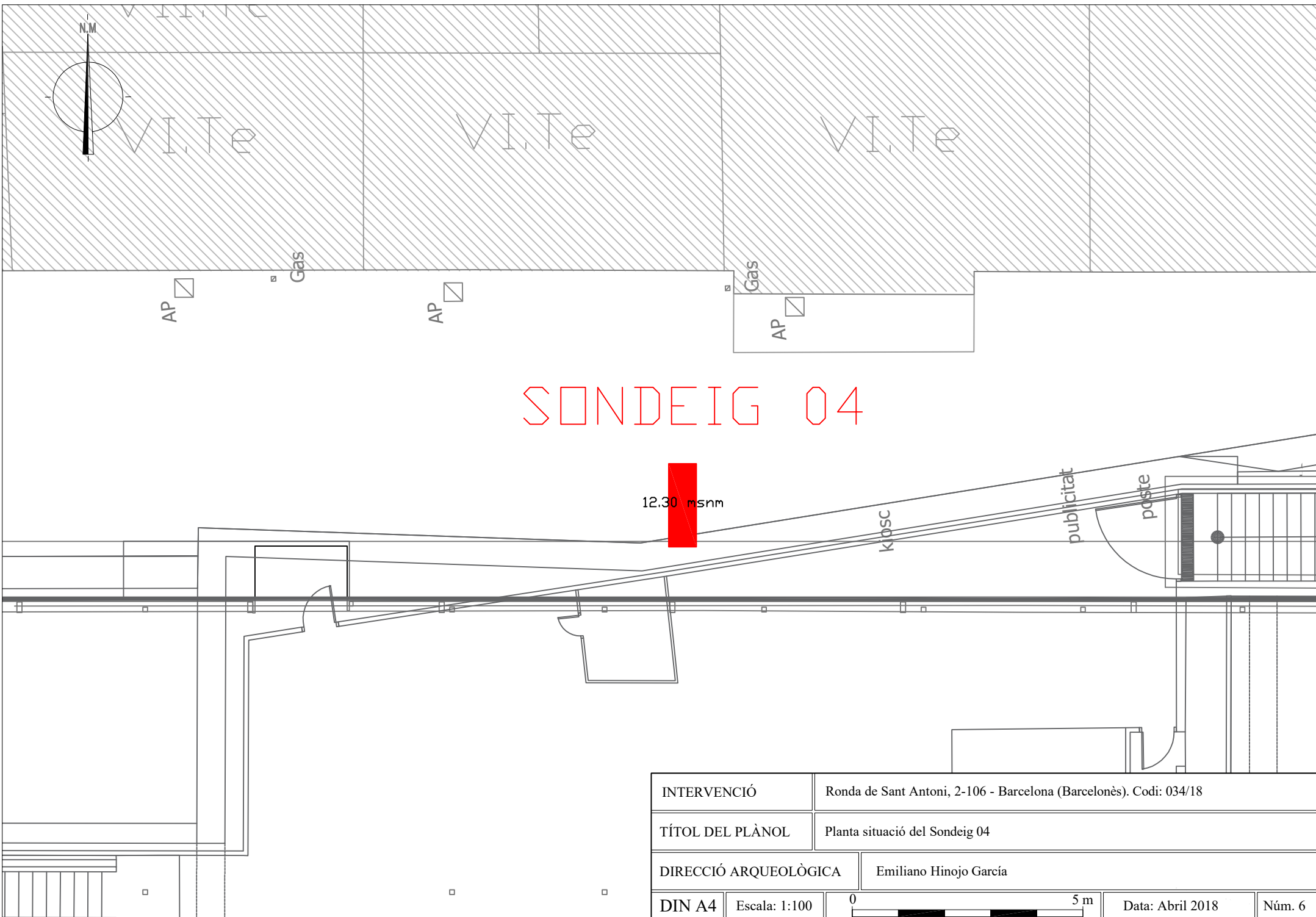
CL

ST

armari

AP

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta situació del Sondeig 03		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:100	0 5 m	Data: Abril 2018
			Núm. 5

SONDEIG 04

12.30 msnm

INTERVENCIÓ	Ronda de Sant Antoni, 2-106 - Barcelona (Barcelonès). Codi: 034/18		
TÍTOL DEL PLÀNOL	Planta situació del Sondeig 04		
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	Emiliano Hinojo García		
DIN A4	Escala: 1:100	0 5 m	Data: Abril 2018
			Núm. 6